

وزارت فرهنگ و آموزش عالی ایران
موسسه عالی پژوهش

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

رساله دکتری برنامه ریزی درسی

طراحی الگوی برنامه درسی تلفیقی

و مقایسه آن با برنامه‌های درسی موجود دوره ابتدایی

در نظام آموزشی ایران

پروین احمدی

۱۰ / ۲ / ۱۳۸۱

استاد راهنما

دکتر محمود مهرمحمدی

استادان مشاور

دکتر هاشم فردانیش

دکتر زهرا گویا

وزارت فرهنگ و آموزش عالی ایران
موسسه عالی پژوهش

زمستان ۱۳۸۰

۴۱۴۹۹

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

اعضای هیأت داوران نسخه رساله خانم پروین احمدی تحت عنوان
(طراحی الگوی تلفیق برنامه‌های درسی دوره ابتدایی نظام آموزشی ایران)
را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه دکتری پیشنهاد می‌کنند.

اعضای هیأت داوران نام و نام خانوادگی رتبه علمی امضا

- ۱- استاد راهنما دکتر محمود مهر محمدی دانشیار
- ۲- استاد مشاور دکتر هاشم فر دانش دانشیار
- ۳- استاد مشاور دکتر زهرا گویا استادیار

۴- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی دکتر محسن ایمانی استادیار

اساتید ناظر

امضا

- ۱- دکتر علی شریعتمدای
- ۲- دکتر محسن ایمانی
- ۳- دکتر حسن ملکی
- ۴- دکتر سید مهدی سجادی

آیین نامه چاپ رساله‌های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند :
(کتاب حاضر، حاصل رساله دکتری نگارنده در رشته برنامه ریزی درسی است که در سال ۱۳۸۰ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر محمود مهر محمدی و مشاوره جناب آقای دکتر هاشم فردانش و خانم دکتر زهرا گویا از آن دفاع شده است)).
ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد از شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز چاپ اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند. به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ اینجانب پروین احمدی دانشجوی رشته برنامه ریزی درسی مقطع دکتری تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

تقدیم به :

پدر و مادر بزرگوار،

همسر مهربان

و

فرزند دلبندم

تشکر و قدردانی

خداوند بزرگ را سپاسگزارم که توفیق انجام این پژوهش را به بنده عنایت فرمود.
از استاد گرانقدر و فرزانه، جناب آقای دکتر محمود مهرمحمدی که هدایت این پژوهش را بر
عهده داشته و با بزرگواری و سعۀ صدر از هرگونه مساعدت دریغ نرزدند صمیمانه تشکر و
سپاسگزاری می‌نمایم.

از اساتید محترم مشاور، جناب آقای دکتر هاشم فردانش و سرکار خانم دکتر زهرا گویا که
راهنماییهای ارزشمندی برای بهبود تحقیق ارائه فرمودند قدردانی می‌کنم.
برای این عزیزان، از درگاه خداوند آرزوی موفقیت و بهروزی دارم.

چکیده

تلفیق برنامه درسی، ارتباط دادن و درهم آمیختن محتوای برنامه‌های درسی، به منظور تحقق هدف انسجام تجربیات یادگیری دانش‌آموزان است. هدف این پژوهش، ارائه الگویی برای تلفیق برنامه درسی و مقایسه آن با برنامه‌های درسی موجود دوره ابتدایی در نظام آموزشی ایران است. رساله حاضر، یک الگوی جامع برای تلفیق برنامه درسی را معرفی می‌کند تا به عنوان یک چارچوب مفهومی، راهنمای برنامه‌ریزان درسی واقع شود.

سؤالات عمده پژوهشی بدین قرار است: (۱) اهم معیارهایی که در تصمیم‌گیری درباره الگوی مطلوب تلفیق برنامه درسی باید به کار گرفته شوند کدامند؟ (۲) آیا ساختار موجود برنامه درسی دوره ابتدایی با الگوی مطلوب تلفیق برنامه درسی مطابقت دارد؟ به منظور پاسخگویی به سؤالات تحقیق، منابع علمی و پژوهشی در زمینه تلفیق برنامه درسی در سطح گسترده بررسی و تحلیل شده، محورهای اساسی مباحث مربوط به این قلمرو استخراج گردیده، سپس، اصول حاکم بر الگوی پیشنهادی در ارتباط با هر یک از محورها ارائه گردیده است.

به استناد منابع و مباحث موجود در ادبیات تحقیق، بحث درباره تلفیق برنامه درسی، اختصاص به دوره خاص تحصیلی نداشته و عام می‌باشد. این الگو شامل سه رکن: تلفیق از بیرون به شکل میان رشته‌ای، تلفیق از درون توسط دانش‌آموز و تلفیق از بیرون در قالب ساختار رشته‌ای می‌باشد.

در هر رکن، نکات راهیابانه برای اجرای آن (رکن) ارائه گردیده است. مراحل اجرای الگو، به صورت تدریجی و توسعه‌یابنده توصیه شده است و در فصل چهارم، برنامه‌های درسی موجود با الگوی پیشنهادی مقایسه شده و سرانجام، در آخرین فصل، مجموعه‌ای از پیشنهادهای اصلاحی برای تغییر و بهبود برنامه‌های درسی موجود، همسو با الگوی پیشنهاد شده ارائه شده است.

کلمات کلیدی: الگو - تلفیق - برنامه درسی - دوره ابتدایی.

فهرست مطالب

مرکز اطلاعات آرک علمی ابن
شمس تبریز

صفحه	عنوان
	۱- فصل اول: طرح تحقیق
۲	۱-۱- مقدمه
۳	۱-۲- بیان مسأله
۸	۱-۳- سؤالهای پژوهش
۸	۱-۴- فرضیه‌های پژوهش
۸	۱-۵- اهداف پژوهش
۹	۱-۶- کاربردهای پژوهش
۹	۱-۷- روش تحقیق
۱۰	۱-۸- روش و ابزارگردآوری اطلاعات
۱۰	۱-۹- تعریف واژه‌ها و اصطلاحات
	۲- فصل دوم: پیشینه تحقیق
	۲-۱- بخش اول: پیشینه نظری
۱۵	۲-۱-۱- معنا و مفهوم تلفیق
۲۰	۲-۱-۲- تاریخچه برنامه‌درسی تلفیقی
۳۶	۲-۱-۳- ضرورت و اهمیت تلفیق در طراحی برنامه‌درسی
۴۳	۲-۱-۴- متعلق برنامه‌درسی تلفیقی
۵۳	۲-۱-۵- جایگاه تلفیق در برنامه‌درسی دوره ابتدایی
۵۸	۲-۱-۶- سازمان‌دهی برنامه‌درسی مبتنی بر رویکرد موضوعی/دیسیپلینی

- ۶۲ -۷-۱-۲- برخی انتقادهای وارد بر برنامه‌درسی موضوعی / دیسیپلینی
- ۶۸ -۸-۱-۲- جایگاه دیسیپلین‌ها در برنامه‌های درسی تلفیقی
- ۷۰ -۹-۱-۲- برخی انتقادهای وارد بر برنامه‌درسی تلفیقی
- ۷۴ -۱۰-۱-۲- تلفیق به منزله یک فن یا یک فلسفه تربیتی
- ۷۷ -۱۱-۱-۲- مرکز یا کانون سازمان دهنده برنامه‌درسی تلفیقی
- ۸۴ -۱۲-۱-۲- معیارهای عقلانی و عملی قضاوت درباره برنامه‌های درسی تلفیقی
- ۹۲ -۱۳-۱-۲- موانع موجود در طراحی برنامه‌های درسی تلفیقی
- ۱۰۱ -۱۴-۱-۲- انواع و اشکال تلفیق برنامه‌های درسی
- ۱۴۳ -۱۵-۱-۲- الگوهای تلفیق برنامه‌درسی
- ۱۶۷ -۱۶-۱-۲- جمع بندی

۲-۲- بخش دوم: پیشینه پژوهشی

- ۱۷۱ -۱-۲-۲- تحقیقات انجام شده در رابطه با موضوع در داخل و خارج کشور
- ۱۷۲ -۲-۲-۲- تحقیقات انجام شده در رابطه با موضوع در خارج از کشور
- ۱۸۹ -۳-۲-۲- جمع بندی
- ۱۹۲ -۴-۲-۲- تحقیقات انجام شده در رابطه با موضوع در داخل کشور
- ۱۹۶ -۵-۲-۲- جمع بندی

۳- فصل سوم: الگوی برنامه‌درسی تلفیقی

- ۱۹۸ -۱-۳- مقدمه
- ۱۹۸ -۲-۳- محورهای مورد بحث در تلفیق برنامه‌درسی
- محور اول: تلقی جزمی یا اصطلاحاً "همه یا هیچ" در برابر تلقی منعطف از مقوله تلفیق ۱۹۸

- محور دوم: تلفیق مسبوق به برنامه (عمدی) در مقابل تلفیق غیر مسبوق
۲۰۱ به برنامه (غیر عمدی)
- محور سوم: تلفیق از درون، در مقابل تلفیق از بیرون
۲۰۶
- محور چهارم: جایگاه تلفیق قبل یا پس از انتخاب محتوا
۲۰۹
- محور پنجم: مسأله محور بودن تلفیق
۲۱۱
- محور ششم: تلفیق محتوا مدار (حول مضامین دانشی) در مقابل تلفیق فرایند مدار
۲۱۴ (حول مضامین فرایندی)
- محور هفتم: تلفیق درون یک ماده درسی (یک رشته) و تلفیق میان مواد درسی
۲۱۷ مختلف (رشته‌های مختلف)
- ۳-۳- اصول و مفروضات اساسی الگوی پیشنهادی تلفیق برنامه درسی
۲۲۲
- اصل اول: الگوی تلفیق برنامه درسی نباید با مقوله تلفیق به گونه‌ای جزم
۲۲۲ و ایدئولوژیک برخورد نماید.
- اصل دوم: الگوی تلفیق باید دامنه تلفیق در قالب یک ماده درسی تا تلفیق
۲۲۲ چندین ماده درسی را به رسمیت بشناسد.
- اصل سوم: الگوی تلفیق باید معطوف به هر دو گونه کلی "تلفیق از درون"
۲۲۳ و "تلفیق از بیرون" باشد.
- اصل چهارم: الگوی تلفیق باید معطوف به مرحله سازمان دهی محتوا (به دنبال
انتخاب محتوا) باشد، در عین حال که نسبت به این مقوله پیش از انتخاب محتوا
۲۲۴ نیز، باید حساسیت نشان دهد.
- اصل پنجم: الگوی تلفیق برنامه درسی باید به گونه‌ای باشد که بتوان حتی الامکان،
۲۲۴ از امتیازات رویکردها و اشکال مختلف تلفیق برنامه‌های درسی استفاده کرد.
- اصل ششم: در الگوی پیشنهادی تلفیق برنامه درسی، رویکرد حل مسأله (فعال)

- ۲۲۵ بر رویکرد عرضه مستقیم اطلاعات در طراحی برنامه‌درسی تفوق دارد.
- اصل هفتم: الگوی تلفیق برنامه‌درسی باید، ترکیبی از برنامه‌های درسی محتوا مدار و فرایند مدار باشد (برنامه‌درسی تلفیقی باید به تلفیق حول مضامین دانشی و تلفیق حول مضامین فرایندی توجه داشته باشد).
- ۲۲۷
- ۲۲۸ ۳-۴- ارکان الگوی مطلوب و جامع تلفیق برنامه‌درسی
- ۲۲۸ - رکن اول: تلفیق از بیرون، به شکل میان رشته‌ای
- ۲۳۳ - نکات راهیابانه در اجرای رکن اول الگوی تلفیق برنامه‌درسی
- ۲۳۵ - رکن دوم: تلفیق از درون (شخصی)
- ۲۳۶ - نکات راهیابانه در اجرای رکن دوم الگوی تلفیق برنامه‌درسی
- ۲۳۷ - رکن سوم: تلفیق از بیرون، در قالب ساختار رشته‌ای
- ۲۴۰ - نکات راهیابانه در اجرای رکن سوم الگوی تلفیق برنامه‌درسی
- ۲۴۱ ۳-۵- مراحل اجرایی و برنامه زمان بندی الگوی پیشنهادی تلفیق برنامه‌درسی
- ۲۴۴ - گام اول: اجرای رکن سوم الگو، یعنی تلفیق با حفظ ساختار رشته‌ای
- ۲۴۵ - گام دوم: اجرای رکن دوم الگو، یعنی تلفیق از درون (توسط یادگیرنده)
- ۲۴۶ - گام سوم: اجرای رکن اول الگو، یعنی تلفیق میان رشته‌ای
- ۲۴۷ ۳-۶- اعتباربخشی نظری الگوی مطلوب (پیشنهادی) برنامه‌درسی تلفیقی

۴- فصل چهارم: مقایسه الگوی مطلوب تلفیق برنامه‌درسی با وضعیت موجود برنامه‌درسی

دوره ابتدایی در ایران

- ۲۵۷ ۴-۱- مقدمه
- ۲۵۷ ۴-۲- بررسی وضعیت موجود برنامه‌درسی دوره ابتدایی در نظام برنامه ریزی درسی ایران

۲۵۹	۳-۴- بررسی راهنمای برنامه‌های درسی دوره ابتدایی
	۴-۴- بررسی و تحلیل راهنمای برنامه‌های درسی دوره ابتدایی و مقایسه آن با
۲۶۱	الگوی مطلوب
۲۶۱	۱-۴-۴- راهنمای برنامه‌درسی تعلیمات دینی دوره ابتدایی
۲۶۵	۲-۴-۴- راهنمای برنامه‌درسی مطالعات اجتماعی در دوره ابتدایی
۲۶۸	۳-۴-۴- راهنمای برنامه‌درسی علوم تجربی دوره ابتدایی
۲۷۲	۴-۴-۴- راهنمای برنامه‌درسی زبان آموزی (فارسی) دوره ابتدایی
۲۷۵	۵-۴-۴- راهنمای برنامه‌درسی تربیت بدنی در دوره ابتدایی
۲۷۶	۶-۴-۴- جمع بندی
	۵-۴- تجربیات جدید نظام برنامه ریزی درسی ایران در زمینه تلفیق
۲۸۰	برنامه‌های درسی دوره ابتدایی
۲۸۰	۱-۵-۴- طرح جامع آموزش معلمان پایه اول و دوم ابتدایی
۲۸۱	۲-۵-۴- طرح برنامه‌درسی دوره انتقال
۲۸۳	۳-۵-۴- جمع بندی
	۵- فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها
۲۸۵	۱-۵- مقدمه
۲۸۶	۲-۵- یافته‌های پژوهش
۲۹۳	۳-۵- پیشنهادها
۲۹۴	الف- پیشنهادهای اجرایی
۲۹۵	ب- پیشنهادهای پژوهشی
۲۹۷	۶- فهرست منابع و مأخذ
۳۰۹	۷- چکیده انگلیسی

فهرست جداول

صفحه	عنوان
	- جدول شماره ۱-۲ الگوهای مختلف برنامه‌درسی تلفیقی، براساس ماهیت
۱۳۵	ارتباط بین رشته‌ها و مرکز سازمان‌دهی
	- جدول شماره ۲-۲ الگوهای مختلف برنامه‌درسی تلفیقی بر مبنای قانون
۱۳۷	یا شکل تلفیقی
	- جدول شماره ۳-۲ الگوهای مختلف برنامه‌درسی تلفیقی بر مبنای قانون یا
۱۳۹	شکل تلفیقی
۲۳۱	- جدول شماره ۱-۳ هدف - محتوا
	- جدول شماره ۱-۴ راهنمای برنامه‌درسی و کتابهای مختلف به تفکیک هر
۲۶۰	پایه تحصیلی در دوره ابتدایی

فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۷۵	شکل شماره ۱-۲ طرحواره شبکه‌ای برای تلفیق برنامه‌درسی
۷۶	شکل شماره ۲-۲ طرحواره شبکه‌ای برای رویکرد چندرشته‌ای یا چند موضوعی
۸۲	شکل شماره ۳-۲ مثالی از مدل شبکه‌ای برنامه‌درسی مبتنی بر مضمون
۱۰۶	شکل شماره ۴-۲ پیوست رویکردهای تلفیق (جی کوبز)
۱۰۸	شکل شماره ۵-۲ تلفیق از طریق فرایندها
۱۱۴	شکل شماره ۶-۲ الگوی قطعه قطعه شده یا مجزا
۱۱۵	شکل شماره ۷-۲ الگوی ربط یافته
۱۱۵	شکل شماره ۸-۲ الگوی لانه‌ای (تو در تو)
۱۱۶	شکل شماره ۹-۲ الگوی توالی منطقی
۱۱۶	شکل شماره ۱۰-۲ الگوی همپوشی
۱۱۷	شکل شماره ۱۱-۲ الگوی تنیده
۱۱۸	شکل شماره ۱۲-۲ الگوی دانه تسبیحی
۱۱۸	شکل شماره ۱۳-۲ الگوی تلفیق شده
۱۱۹	شکل شماره ۱۴-۲ الگوی غوطه ور شده
۱۱۹	شکل شماره ۱۵-۲ الگوی شبکه‌ای
۱۲۱	شکل شماره ۱۶-۲ رویکرد چندرشته‌ای
۱۲۲	شکل شماره ۱۷-۲ رویکرد میان رشته‌ای
۱۲۳	شکل شماره ۱۸-۲ رویکرد فرارشته‌ای

- شکل شماره ۲-۱۹ پیوستار تعلیم و تربیت نتیجه مدار ۱۲۵
- شکل شماره ۲-۲۰ پیوستار شوماخر ۱۲۹
- شکل شماره ۲-۲۱ پیوستار تلفیق از نظر هانتلی ۱۳۳
- شکل شماره ۲-۲۲ الگوی تلفیق از نظر ماریو بریدی ۱۴۵
- شکل شماره ۲-۲۳ چارچوب مفهومی برنامه درسی از نظر بریدی ۱۴۶
- شکل شماره ۲-۲۴ چرخ برنامه ریزی درسی ۱۵۰
- شکل شماره ۲-۲۵ شبکه فرارشته‌ای ۱۵۱
- شکل شماره ۲-۲۶ سفر(الگوی تلفیق برنامه درسی از نظر دریک) ۱۵۴
- شکل شماره ۲-۲۷ الگوی مفهومی میان رشته‌ای ۱۵۶
- شکل شماره ۲-۲۸ الگوی مفهومی برنامه درسی میان رشته‌ای از نظر جی کوبز ۱۵۸
- شکل شماره ۲-۲۹ الگوی تلفیق برنامه درسی در تعلیم و تربیت نتیجه مدار ۱۵۹
- شکل شماره ۲-۳۰ الگوی تلفیق برنامه درسی از نظر بی ین ۱۶۱
- شکل شماره ۲-۳۱ الگوی تلفیق برنامه درسی از نظر شومیکر ۱۶۶
- شکل شماره ۲-۳۲ الگوی برنامه درسی مکعب شکل ۱۶۷
- شکل شماره ۲-۳۳ الگوی گونه شناسی تلفیق برنامه درسی ۱۸۷
- شکل شماره ۳-۱ ارتباط برنامه درسی تلفیقی با تجربیات یادگیری تلفیقی دانش آموز ۲۰۳
- شکل شماره ۳-۲ تعامل برنامه درسی تلفیقی با برنامه درسی مسأله محور ۲۱۴
- شکل شماره ۳-۳ تلفیق محتوا و فرایند ۲۱۶
- شکل شماره ۳-۴ پیوستار سلسله مراتب مفهوم ۲۲۱
- شکل شماره ۳-۵ الگوی برنامه درسی تلفیقی ۲۵۶

فصل اول

طرح تحقیق